

HOŘÁČKOVÁ, Zdeňka. *HRA O PIOMBINO. Česká a moravská šlechta ve sporu o italské knížectví (1603–1634)*. Praha: Academia, 2024, 148 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2025.73.1.9>

„Bolo by lepšie, keby nám Jeho Veličenstvo vzalo život, než aby som musela znieť, že nám bude odňatá česť,“ uviedla v roku 1628 italská šľachtičná Isabella Gonzagová v liste svojmu vzdialenému príbuznému, olomouckému biskupovi, kniežaťu, kardinálovi Františkovi Ditrichštejnovi¹ v obave o stratu svojej pevnosti Sabbioneta ležiacej neďaleko Parmy (s. 107).

Na skutočnosť, ako úzko spolu súvisia, respektíve aký vzťah existoval medzi dejinami mentalít a reprezentáciou na jednej strane a ekonomickou činnosťou šľachty na strane druhej nepriamo upriamuje pozornosť nielen uvedený vstupný citát, ale aj celé na tomto mieste recenzované dielo.² Ide o jednu z viacerých vrstiev knihy venovanej „kauze Piombino“ – dedičskému sporu viacerých záujemcov o kniežactvo v Toskánsku – trvajúcej v širšom zmysle od roku 1603, keď bez potomkov skonal pán Piombina Jacop VII. Appiani, do roku 1634. Tento aspekt plasticky vystupuje do popredia a vystriha pred umelým separovaním hospodárskych dejín z dejín v ich komplexnosti. Jednak totiž vidno rozličné snahy šľachticov sledujúce ekonomické ciele a zároveň i prepojený (a aj s danou oikonomiou často kauzálné súvisiaci) vzťah medzi urodzenosťou, formami lojality alebo mierou mocenského vplyvu.³ Autorka sama v jednej zo syntetických pasáží textu uvádza, že „nejvíce byla v konečném rozhodování [o novom pánovi Piombina – O. Š.] zohledněna loajalita vůči habsburskému rodu, a obzvláště pak schopnost pretendenta uhasit stále akutnější žízeň po příslušném finančním příjmu“ (s. 76).

Význam zachovávaní vernosti panovníkovi pre majetkový, respektíve kariérny rast šľachticov je zaiste dobre známy aj v prípade Uhorska, napríklad z čias protihabsburských povstaní. Konkrétnym príkladom spomenutým v monografii môže byť pnu-

- 1 Autorka zvolila (tak ako je to pre českú historiografiu vo všeobecnosti príznačné) české verzie historických rodových mien. Opačný možný prístup vysvetľuje napríklad CERMÁN, Ivo. *Šlechtická kultura v 18. století: filozofové, mystici, politici*. Praha: Lidové noviny, 2012, s. 17-18. Na Slovensku o tom, zrejme naposledy, polemicky diskutovali KOHÚTOVÁ, Mária. Reakcia na časť štúdie profesora Romana Holeca. In *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 4, s. 733-734 a HOLEC, Roman. Odpoveď prof. M. Kohútovej. In *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 4, s. 735-736.
- 2 Na túto skutočnosť upozorňujem zámerne, pretože (aj) v slovenskej historiografii možno vnímať prípadné redukovanie aktérstva historických osobností do viac-menej umelých mantinelov jednotlivých výskumných zameraní či konceptov. Totalitu minulosti zaiste už nemožno úplne zrekonštruovať, možno však stále mať na pamäti spleť podoby kauzality. Problém spomínam tiež v: ŠÁLY, Ondrej. Recenzia: LETZOVÁ, Mária. Žofia Bosniaková, život, dielo a úcta v 17. – 19. storočí. Bratislava: Typi Universitatis Trnaviensis; VEDA, 2022, 192 s. In *Historický časopis*, 2024, roč. 72, č. 3, s. 601-608. Všeobecne o tom napríklad BLOCH, Marc. *Feudálna spoločnosť*. Praha: Argo, 2010, s. 79.
- 3 Proti priorite ekonomických motivácií, respektíve o paralelnom jestvovaní hospodárskych a iných cieľov šľachty pozri napríklad ELIAS, Norbert. *O procese civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie. II. Proměny společnosti. Nástin teorie civilizace*. Praha: Argo, 2007, s. 269-271.

tie medzi aspiráciami Isabelly Appiani a Isabelly Gonzagovej, ktoré sa obe pokúšali o zisk kniežatstva. Po tom ako sa v roku 1624 rozšírila správa, že Isabella Appiani je pripravená ponúknuť vo Viedni prekvapivú sumu peňazí prostredníctvom svojho poverenca, kardinála Alessandra Orsiniho, sa František Ditrichštejn rýchlo ozval Isabelle Gonzagovej so slovami, že Orsini je „*dobře zásobený k rozdávaniu a kúpe názorov mnohých na dvore*“ (s. 104). Gonzagová však do Ditrichštejna, ako sprostredkovateľa svojich ambícií, dlhodobo vkladala veľké nádeje – a to nielen preto, že chcela vo veci zisku Piombina ponúknuť ešte väčšiu sumu než jej súperka. Ako vysvetľuje autorka, ich príbuzenský vzťah zohrával významnú rolu, pretože bola v skutočnosti koniec-koncov „*prestiž jednoho úzce navázána na prestiž druhého*“, a preto „*z toho pohľadu byl jejich cíl společný*“ (s. 91). Ditrichštejna okrem toho, vzhľadom na jeho životopisný profil, pokladala za „*kardinála väčšieho významu a kvalít*“ (s. 100-101) než bol zmienený Orsini a neváhala ho označiť dokonca za pána svojho rodu. Ich vzťah, ktorý sa v danom čase zameriaval primárne na Piombino, bol teda jednak recipročne výhodný (Isabella napríklad Ditrichštejnovi poskytla pomoc pri ceste Itáliou na konkláve v roku 1623), súčasne však obaja zdieľali aj spoločné záujmy.

Druhou skutočnosťou, ktorú si možno prostredníctvom čítania monografie pripomenúť, je význam právnych dejín pre pochopenie socioeconomickej reality raného novoveku. Piombino bolo ríšskym lénom, patrilo do tzv. *Reichsitalien* (Ríšska Itália),⁴ ktorá podliehala autorite cisára. Veľká časť Itálie však bola aj naďalej prakticky, i keď neformálne, pod španielskou nadvládou, slovami autorky: „*Filip II. byl neochvějným hegemonem Apeninského poloostrova. Španělsko se tak po skončení tzv. italských válek stalo rozhodujícím činitelem v Itálii*“ (s. 31). Tento stav spôsoboval zvláštnu situáciu, keď miestni šľachtici boli častokrát vazalmi cisára a zároveň ich so Španielskom spájali klientske väzby. Z toho dôvodu „*císařská strana musela v Itálii ve velké míře vyvažovat svou formální moc s vůlí španělského krále*“ (s. 33). Na rozdiel od uhorského donačného systému tu teda išlo o léna, ktorých držba nebola všeobecne dedičná. Preto v tejto oblasti o potvrdenie investitúry museli žiadať aj prvorodení synovia po smrti svojich otcov lénnikov. Za zmienku pritom stojí, že o získanie práva investitúry v Piombione (odkúpením ho od cisára) sa dlhodobo snažili práve Španieli. Zdôraznením týchto pomerov, popri ich pozoruhodnosti z perspektívy politických dejín, zároveň možno pripomenúť stále sa vyskytujúce nejasné používanie pojmov ako lénny pán či feudálne panstvo v slovenskej historiografii, respektíve literatúre.

Čo sa týka samotnej štruktúry a metódy písania práce, môže sa na prvý pohľad zdať, že ide o „klasickú“ deskriptívnu prácu sledujúcu stanovený problém v chronologickej postupnosti. Zaiste, s istou dávkou zjednodušenia sa dá konštatovať, že tomu tak je, avšak treba zároveň dodať, že tento štýl nie je knižke vzhľadom na jej ambície na škodu. Autorka sama v úvode oprávnene uvádza, že „*jelikož se práce zabývá tématem, které doposud v českém prostředí nikdo ani okrajově nezpracoval, bylo obtížné najít vhodnou strukturu tak, aby se čtenář neztratil*“ (s. 7). Rozhodla sa preto postupovať od širších tém k témam obsahovo užším.

4 Termín *Regnum Italicum* označoval „*oblast říšských feud jižně od Alp*“ (s. 40). Miestna šľachta bola síce menej zapojená do politického chodu ríše, avšak panovník si tu naďalej udržoval svoje mocenské postavenie práve prostredníctvom zachovanej feudálnej siete.

Napriec kapitolami možno vnímať cit pre produktívne opakovanie niektorých základných faktov (napríklad zdôrazňovanie vzťahu cisára k ríšskej Itálii) – čo nakoniec súvisí aj s tým, čo považujem za silnú stránku monografie. Ide o skutočnosť, že kapitoly nie sú len prostým sukcesívnym opisom jednej historickej udalosti za druhou, ale vyznačujú sa objasňovaním príčinnosti spomínaných javov (kontextov). Napriek jednoduchej štruktúre preto kniha otvára priestor mnohým témam, ktoré načrtáva. Nimi sú napríklad rodové stratégie zamerané na vyjednávanie na panovníckych dvoroch, vzťahy rakúskej a španielskej vetvy Habsburgovcov, dejiny emócií (evidentné v listoch Isabelly Gonzagovej) či kontakty italskej šľachty s českou a moravskou šľachtou – ktoré v knihe zastupujú najmä spomínaní František Ditrichštejn a Polyxena z Perštejna, obaja deti španielskych šľachtíci.

Tieto a mnohé iné témy pripomínajú univerzálne črty jednotlivých, aj zdanlivo okrajových, udalostí z čias raného novoveku – skutočnosť, že každý historický jav nemožno efektívne študovať ani skúmať izolovane; že mikroúroveň sa prejavuje na makroúrovni a naopak (vzťah kauzy Piombino s najvyššou európskou politikou a viacerými vojnami atď.). Napriek globálnemu charakteru mnohých fenoménov raného novoveku možno predsa len súčasne prízvukovať aj istú limitovanosť tej doby. Napríklad zemepisná vzdialenosť aj napriek stále efektívnejšiemu transferu poznatkov naďalej zohrávala významnú rolu. Vlastne aj preto italskí šľachtici žiadali o pomoc tých, ktorí sa nachádzali bližšie k Viedni, respektíve Prahe. Ako raz uviedla Isabella Gonzagová, ľudom v Neapole sa zdali byť české krajiny vskutku veľmi vzdialené, mali pocit „*akoby mali ísť do Indie*“ (s. 85). Cestu z italského juhu cez Alpy dokonca považovali za „*cestu na smrť*“ (s. 89). Konkrétnych výhrad sa na tomto mieste nedá uviesť veľa. Text je písaný kultivovaným jazykom; preklep som si všimol iba jeden (s. 47). Zvláštne môže pripadať písanie priezviska jednej Isabelly v základnom tvare, t. j. Apiani, a druhej s koncovkou -ová, teda Gonzagová. Na mieste by okrem toho, vzhľadom na multietnickosť Osmanskej ríše, bolo i prípadné používanie označenia Osman/Osmani namiesto označenia Turek/Turci, a to iste aj s vedomím dobovej terminológie.⁵

Súhrnne možno knihu – pri zohľadnení jej rozsahu a ambícií (s. 14) – považovať za informačne prínosnú, prístupnú a nenáročnú pre bežného čitateľa, ako aj za pozoruhodnú pre samotných historikov. S istým odstupom možno povedať, že to potvrdzuje aj fakt, že ani v dnešnej dobe nie sú na škodu historiografické texty, ktoré ako uvádzal Marc Bloch, majú v sebe aj istú mieru poetickosti – teda také, ktoré nepôsobia len na intelekt, ale aj na city.⁶ Čitateľ pri jej listovaní totiž okrem prístavov na brehoch Tyrrenského mora či madridského dvora natrafi aj na členov rodov Medici, Borgia a Caraffa⁷ alebo na osobnosti ako Leonardo da Vinci či Niccolò Machiavelli.

Ondrej Šály
(*Historický ústav SAV, v. v. i.*)

-
- 5 K tomu pozri napríklad SZALMA, Štefan. Mýty naše turecké. In HROMULÁKOVÁ, Katarína, ed. *Ako sa píše dejiny? Metódy – prístupy – pramene*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 28-30.
 - 6 BLOCH, Marc. *Obrana historie*. Praha: Argo, 2011, s. 15, 38.
 - 7 Jedným z členov tohto rozvetveného rodu bol aj Anton Caraffa, vedúca osobnosť tzv. prešovského krvavého súdu (1687).